

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Demográfia és Szociológia Doktori Iskola

A muravidéki magyar szórványközösség területi identitása

Doktori disszertáció tézisei

Témavezető:

Dr. habil. Kovács Teréz
professor emerita
PTE BTK

Készítette:

Stankovicsné Szendi Anna

Pécs, 2020

Tartalomjegyzék

1. A témaválasztás indoklása, a kutatás célkitűzései	3
2. A disszertáció szerkezete	5
3. A kutatás főbb vizsgálati szempontjai és módszerei.....	6
4. A kutatás eredményei.....	8
5. A kutatás lehetséges további irányai	13
6. A disszertációban felhasznált fontosabb szakirodalom	14
7. A témában megjelent saját publikációk	16

1. A témaválasztás indoklása, a kutatás célkitűzései

A Kárpát-medencei kisebbségi magyar közösségekkel foglalkozó szakirodalmak csak ritkán térnek ki a Szlovéniában élő magyarságra. A hazai kisebbségkutatás nagyon kevés figyelmet szentel a szlovéniai magyarok bemutatásának. Ennek oka feltehetőleg az, hogy ez a Kárpát-medencei kisebbség egy szórvány nemzeti közösséget alkot csupán. A szlovén–magyar államhatár mentén, a Muravidék tájegység területén 4600-4800 fős magyar nemzetiségű kisebbség él. Azon kevés cikk, tanulmány, könyv, amely a muravidéki magyarság kapcsán megjelent ez ideig, elsősorban helybéli szerzőktől vagy pedig az anyaországból származó, de munkájuk miatt az ott élő magyarsággal szoros kapcsolatot ápoló szakemberektől származik. A szórványközösséghez kapcsolódó írások legtöbbször a kisebbség anyanyelvhasználatával és a kétnyelvű oktatással foglalkozik. Emellett a muravidéki magyarok történelme, néprajza, irodalmi munkássága, továbbá a szlovén nemzetiségpolitika azok a témakörök, amelyek a leginkább meghatározzák a Szlovéniában élő magyar közösséggel foglalkozó szakirodalmak tartalmát.

Igen kevés szociológiai témájú elemzést olvashatunk azonban a muravidéki magyarság helyzetéről. E néhány munka is elsősorban a demográfia tárgykörébe tartozik, és statisztikai adatgyűjtésre épül. A dolgozat témája szempontjából azonban a leginkább az a meghatározó, hogy alig néhány, a muravidéki magyarságra kiterjedő identitáskutatással találkozhatunk az elmúlt egy évtizedből. A *Mozaik2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében* elnevezésű (identitásvizsgálatot is tartalmazó) kutatás azon kivételek közé tartozik, amely vizsgálatába nemcsak a nagy létszámú Kárpát-medencei kisebbségi magyar közösségeket vonta be, hanem a kis létszámúakat is, köztük a muravidéki magyar kisebbséget. Napjainkból a Lakitelki Népfőiskola Muravidék Kollégiuma által 2015-ben készített kérdőíves kutatást kell megemlíteni, mely a muravidéki magyarság demográfiai jellemzőin túl – a nemzeti identitás témakör mentén – a magyarság megélésének lehetséges módjait tárta fel. (Bali–Hegedűsné 2017) Jelen PhD-munkámmal magam is a szlovéniai magyarokról szóló szakirodalom gazdagításához szeretnék hozzájárulni.

Dolgozatomnak kettős célja van. Egyrészt, hogy minél széleskörűbben ismertessem a muravidéki magyar kisebbség múltbeli és jelenlegi helyzetét; elsősorban társadalomtörténeti, nemzetiségpolitikai és demográfiai aspektusból. E cél elérése érdekében szekunder kutatási anyagokra támaszkodom; elsősorban muravidéki magyar kutatókra és néhány, hazai szerzőtől származó szakirodalomra, továbbá a Szlovén Statisztikai Hivatal adataira hivatkozom.

Dolgozatom további célja, hogy képet adjak a muravidéki magyar kisebbségi közösség egy szűk csoportja társadalmi azonosságtudatának – elsősorban a térségi kötődést kifejező – főbb sajátosságairól. Ez utóbbi cél elérése érdekében főként primer kutatási anyagokat használok fel. 53 interjúszöveget elemzek a Grounded Theory módszer segítségével. Az interjúkat 2016-ban (26 interjú) és 2019-ben (27 interjú) készítettem Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területén, a magyar anyanyelvű lakosság körében.

2. A disszertáció szerkezete

A dolgozat két nagy egységre tagolódik. Az első, a már említett szekunder kutatási anyagok alapján, a muravidéki magyar kisebbségi közösség társadalmi beágyazottságát és területi elhelyezkedését tárgyalja öt fejezetre bontva. Az *első fejezetben* a szomszédos országokban élő kisebbségi magyar közösségek néhány meghatározó sajátosságát vizsgálom napjainkra vonatkozóan. E szempont mentén egyrészt az említett közösségek létszámalakulásának a folyamatát, másrészt a tömb- és szórványhelyzetben élők főbb közös és eltérő jellemzőit, illetve a szórvány/szórványhelyzet fogalmi kérdéskörét vizsgálom. A *második fejezetben* a muravidéki magyar kisebbség területi elhelyezkedését vázolólok, minek kapcsán néhány fogalmi kérdést is tisztázni szándékozom. A *harmadik fejezetben* a muravidéki magyarság társadalomtörténete szempontjából leginkább meghatározó eseményekre, fordulópontokra, továbbá a közösség létszámalakulására fókuszálok az 1919 és 1990 közötti időszakra vonatkozólag. A *negyedik és az ötödik fejezetben* a rendszerváltástól napjainkig vizsgálom előbb a muravidéki magyarság elsődleges demográfiai és társadalomstatisztikai sajátosságait, utóbb pedig a kisebbség sajátos jogi helyzetét, és annak mindennapi életben való gyakorlati érvényesülését.

A dolgozat második nagy egysége főként a primer kutatási anyagok elemzésére épül. Ezen egységen belül az *első fejezetben* az empirikus kutatások szakirodalmi hátterét, a térségi identitáskutatás főbb elméleti és empirikus kutatási irányzatait ismertetem. A *második egység második fejezetében* a primer kutatások leírására, a vizsgálati témakörök és szempontok, továbbá a választott elemzési módszer és mintavételi eljárás bemutatására fókuszálok. A *második egység harmadik fejezetében* az elemzési módszer főbb ismérveit és annak tudományfilozófiai hátterét részletesen is tárgyalom. Majd a *negyedik és az ötödik fejezet* foglalja magába a 2016-os és a 2019-es empirikus, kvalitatív kutatás interjú anyagainak az elemzését. A dolgozat zárófejezetében a kutatási tapasztalataimat összegzem, és kitekintést nyújtok a vizsgált témakörök további kutatási lehetőségeire.

3. A kutatás főbb vizsgálati szempontjai és módszerei

A szekunder kutatási anyagok jelentős részét a 2015. évi lendvai kutatásom során gyűjtöttem össze. A Lendvai Könyvtárban elsősorban a Muratáj című folyóirat és a Naptár című évkönyv addig megjelent számaint tanulmányoztam át. A dokumentumgyűjtés mellett számos szakirodalmat is olvastam, melyek elsősorban a szlovén nemzetiségpolitikára, Muravidék történelmére és a kétnyelvű oktatásra, illetve a magyar nyelvhasználatra vonatkoztak.

A 2015-ös nyári anyaggyűjtésem során, mivel akkor még a doktori kutatásom viszonylag kezdeti szakaszánál tartottam, kutatásom célja elsősorban az általános tájékozódás volt. Arra törekedtem, hogy minél több információt, anyagot, illetve szakirodalmat gyűjtssek a muravidéki magyar szórványközösség múltbeli és jelenlegi helyzetének megismerése érdekében.

A 2016-os évben az érdeklődési köröm egyre inkább két elméleti megközelítéshez illeszkedett. Figyelmem ugyanis a muravidéki magyar szórványközösség lokális-regionális, illetve nemzeti identitásának vizsgálatára irányult. A primer kutatási anyaggyűjtésre először 2016 nyarán került sor. 2016 júliusában a közel kéthetes empirikus kutatásom során 26 interjút készítettem Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területén, a magyar anyanyelvű lakosság körében. A válaszadók többsége a muravidéki magyarság valamely szervezetének, intézményének (Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Muravidéki Magyar Rádió, Magyar Műsorok Stúdiója – Lendva) a munkatársaként, vagy pedig a nemzetiségileg vegyesen lakott terület valamelyik kétnyelvű közoktatási intézményének a pedagógusaként dolgozott. A mintát hólabda módszerrel választottam ki. A kutatás félig strukturált interjúkra épült. Az interjúalanyoknak előre megfogalmazott kérdésekre kellett válaszolniuk, azonban a kérdések sorrendje nem volt kötött.

A második primer kutatási anyaggyűjtésre 2019 júliusában került sor. Ekkor ismét közel két hetet töltöttem Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területén. Kutatásom vizsgálati témakörei a 2016-os empirikus kutatáshoz képest annyiban módosultak, hogy mivel azokat ekkor már a területi identitás mint fő témakör fókuszából, annak elméleti keretrendszeréhez illesztve közelítettem meg, ezért – továbbá a 2016-os interjúk kutatás eredményei alapján is – szükségesnek tartottam a lokális és a regionális identitásszintet különválasztva vizsgálni, az előbbire pedig a korábbiakhoz képest nagyobb hangsúlyt helyezni. A 2019. évi interjúk kutatásban részt vevő 27 interjúalany nagy többsége – ezen kutatás esetében is – a muravidéki magyarság valamely szervezetének, intézményének a munkatársa, tagja volt. Emellett pedig néhány válaszadó a nemzetiségileg vegyesen lakott terület valamelyik kétnyelvű közoktatási intézményének a pedagógusa volt.

Külön hangsúlyozni kell, hogy a 2016-os és a 2019-es kvalitatív kutatásban is túlnyomórészt olyan interjúalanyok vettek részt, akik vagy már felsőfokú (néhányan doktori) végzettséggel rendelkeztek, vagy pedig hallgatói voltak egy adott felsőoktatási intézménynek. Így tehát a kutatási eredményeim csak a határ menti szórványközösség egy szűk csoportjának a társadalmi, azon belül is elsősorban a térségi azonosságtudatát kifejező gondolatait tükrözik.

4. A kutatás eredményei

A különböző szekunder kutatási anyagok feldolgozásán keresztül dolgozatomban nagy hangsúlyt helyeztem annak vizsgálatára, hogy az elcsatolástól napjainkig tartó időszakban melyek voltak az őshonos muravidéki magyarság kisebbségi léthelyzetére leginkább – negatívan vagy pozitívan – hatást gyakorló intézkedések és események. Ennek kapcsán fontos kiemelni, hogy a trianoni döntést követően, egészen az ötvenes évek közepéig, a muravidéki magyar szórványközösség tagjait számos negatív megkülönböztetés, hátrány érte. A szlovén hatalomgyakorlást ugyanis az említett évtizedekben a különböző, muravidéki magyarsággal szembeni atrocitások – erőszakos asszimiláció, elbocsátások, internálások és megfigyelések – jellemezték. Az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején azonban változás következett be, ekkor már ugyanis kibontakozóban volt egy példaértékű és egyedülálló szlovén kisebbségvédelmi rendszer, melynek jogi alapjait döntően az 1974-es Alkotmány teremtette meg. Majd a rendszerváltást követően, az 1991-es Alkotmány életbe lépésével még szélesebb körűvé váltak a muravidéki magyar, valamint a – szintén őshonos – tengeremelléki olasz nemzeti közösség kisebbségjogi lehetőségei. Az új Alkotmány értelmében ugyanis a nemzetiségileg vegyesen lakott területen a magyar nyelv hivatalos. Biztosítva van továbbá az anyanyelvű oktatás joga is. A fent említetteken túl az Alkotmány a két őshonos nemzeti közösség számára többek között lehetővé teszi, hogy saját jogaik megvalósítása érdekében községi szintű¹ kisebbségi önkormányzatokat, a nemzeti identitásuk megőrzése céljából pedig különböző intézményeket, szervezeteket hozzanak létre.

Annak ellenére, hogy a szlovén kisebbségvédelmi rendszer számos lehetőséget biztosít a muravidéki őshonos magyarság megmaradása érdekében, a szórványközösség létszáma folyamatosan csökken. Ennek egyik elsődleges oka az alacsony születésszám, illetve az öregedő korszerkezet. A muravidéki magyarok által lakott községek mindegyikében jóval magasabb az átlagéletkor, mint a szlovén átlagérték. Fontos ugyanakkor a fogyatkozás meghatározó okaként az elvándorlást is kiemelni. Az elmúlt tíz évben a kétnyelvű településeket is magába foglaló öt község együttesen negatív vándorlási egyenleget mutatott. Ennek egyik elsődleges oka a jelentős munkanélküliség. 2016-ban Lendva községben – melynek 23

¹ A szlovéniai község elnevezés nem egyenlő a hazánkban használatos kifejezéssel. A délvidéki magyar szak- és köznyelvben, beleértve a szlovéniai magyart is, a „község” kifejezést az olyan közigazgatási egység megjelölésére használják, amely legközelebb a magyar járáshoz áll.

Napjainkban a szlovén–magyar államhatár mentén 5 községben (občina) – Dobronak, Hodos, Lendva, Moravske Toplice (Alsómarác), Šalovci –, azon belül is összességében 31 településen él a muravidéki magyarság. Az általuk lakott terület 195 négyzetkilométeren fekszik, mely 50 km hosszú és 3–15 km széles sávot ölel fel. (Kovács 2004)

települése közül 21 nemzetiségileg vegyesen lakott – a regisztrált munkanélküliek aránya 21,4 százalékot tett ki.

A romló demográfiai helyzet – az elvándorlás és az alacsony születésszám mellett – a muravidéki magyarság fogyatkozását talán leginkább az asszimiláció, szórványosodás folyamata befolyásolja. Bodó Barna a *strukturális asszimiláció elméletében* a szórványosodás kapcsán a szórványközösségek vonatkozásában a származástudatra hívja fel a figyelmet. Bodó elméletében a szórványosodás folyamatának különböző szakaszait írja le, melynek végpontjaként a többségi közegbe való átlépést nevezi meg, amikor is a közösség tagjainak „*kisebbségi identitása származástudattá változik*”. (Bodó 2016: 46) Bodó hangsúlyozza, hogy az ehhez vezető folyamatban meghatározó szerepe van a többségi nyelv és kultúra dominánssá válásának, továbbá a személyes döntések esetében, mint például párválasztás, iskolaválasztás, a többségi hatás érvényesülésének.

A saját empirikus kutatásaim során is a szórványosodás folyamata rajzolódott ki a vizsgált közösség esetében. Egyfelől a muravidéki magyarság nyelvhasználatára – a válaszok alapján is – napjainkban még ugyan az aszimmetrikus kétnyelvűség a jellemző, mind a formális, mind az informális környezetben, ez azonban a többségi nyelvhez való alkalmazkodás miatt egyre inkább teret veszít. Az **asszimiláció, szórványosodás erősödő tendenciáját** jelzi az is, hogy a nemzetiségileg vegyesen lakott területen élő magyar anyanyelvűek számára egyre kevésbé fontos, hogy magyar nemzetiségűnek definiálják magukat. A fiatalok körében már az is megfigyelhető, hogy nem is tudnak különbséget tenni nemzetiség és állampolgárság között. A nemzettudat tekintetében megfigyelhető generációs különbségnek történelmi okai vannak, ugyanis az idősebb korosztálynak, de különösen azok felmenőinek több évtizeden keresztül a magyar nemzetiségük miatt kellett különböző atrocitásokat elszenvedniük.

Hangsúlyozni kell ugyanakkor azt is, hogy a szórványosodás végpontjaként említett **származástudat** is kirajzolódott az empirikus vizsgálataim során. 2019-ben ugyanis azok a válaszadók, akik a nemzeti hovatartozás kérdés kapcsán a magyar nemzetiségüket emelték ki, indoklásként elsősorban a magyar anyanyelvre és a magyar származásra tettek utalást.

Bodó Barna és Szarka László is hangsúlyozza, hogy a származástudathoz/a szórványidentitáshoz térségi megközelítésből a lokalitáshoz való kötődés társul.

A térségi identitást tekintve az én 2019-es interjúk kutatásom során is elsődlegesen a **lokálpatriotizmus** rajzolódott ki. Az interjúalanyoknak az interjúk során többek között az alábbi kérdést tettem fel: „*Mihez kötődik, mi vált ki Önből erős azonosulást? Kérem, rangsorolja a megadott kategóriákat! 1. település, ahol él; 2. tájegység (Lendva-vidék,*

Dombvidék); 3. Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területe; 4. Muravidék történelmi régió; 5. Szlovénia; 6. Magyarország; 7. egyéb.”

Az interjúalanyoknak a közel fele nyilatkozott úgy, hogy leginkább a lakóhelyéhez (település, ahol él) érez kötődést. A második leggyakoribb választott tércategória a mikrorégió (Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területe), a harmadik pedig a tájegység – Lendva-vidék vagy pedig Dombvidék – volt.

A lokalitás és az ehhez köthető azonosságtudat vonatkozásában két, térségi identitással foglalkozó kutató, Anssi Paasi és Tiziana Banini a személyes érintettség meglétére helyezi a hangsúlyt. Egy adott egyénnek a (lakó)helyhez köthető identitását ugyanis elsődlegesen a mindennapi tapasztalatok és cselekedetek formálják. Az előbbi állításokkal megegyezően a muravidéki magyar anyanyelvű interjúalanyok lokális identitása kapcsán is a személyes érintettség kapott hangsúlyt. A válaszadók a lakóhelyük tekintetében leginkább a pozitív emberi tulajdonságokra fókuszáltak. Ugyanakkor meghatározó volt az interjúalanyok körében a helyi közösségi összetartás kiemelése is. E tekintetben a legtöbb válaszadó leginkább a saját településén működő (tűzoltó, kulturális, művelődési) egyesületek aktív munkájára hívta fel a figyelmet. Fontos ezen a ponton megjegyezni, hogy a nemzetiségileg vegyesen lakott terület szinte minden településén működik kultúregyesület, és/vagy valamilyen műkedvelő csoport.

A válaszadók lokális identitástudatának erősségét mutatja, hogy az interjúalanyok többségének a közeljövőre vonatkozólag nincs költözési szándéka. Fontos azonban felhívni a figyelmet a korcsoportok közötti különbségre. Míg ugyanis a 41–50 év közötti, és az 50 év feletti válaszadók körében senki sem tervezi a közeljövőben költözés céljából elhagyni lakóhelyét, addig a 18–40 év közötti interjúalanyok több mint fele e kérdés kapcsán kifejezte az e célú szándékát. A fiatal válaszadók a költözési szándékukat elsősorban a lehetőségek keresésével indokolták.

A válaszadók térségi identitását tekintve a második legmeghatározóbb területi egységnek a mikrorégió nevezhető meg. E tércategória vonatkozásában több interjúalany külön kiemelte, hogy csak a határ menti területhez kötődik; Muravidék történelmi régió egészéhez vagy egyáltalán nincsen, vagy pedig csak gyenge kötődése van. A **mikroregionális identitás** esetében az egyik legfontosabb identitást befolyásoló tényezőnek (a 2016-os és 2019-es interjúk kutatás alapján is) – elsősorban a 18–40 és a 41–50 év közötti interjúalanyok körében – a kulturális, a nemzetiségi és a nyelvi sokszínűség együttes megléte nevezhető meg. Szintén megegyeztek az említett korcsoportokba tartozó válaszadók a tekintetben, hogy többen közülük meghatározó szempontként emelték ki a mikrorégió előnyös földrajzi elhelyezkedését, illetve a határmentiséget is mint pozitívumot.

Az előbb említettek mellett fontos felhívni a figyelmet egy korcsoportok közötti lényeges különbségre is. Míg ugyanis a 18–40 és a 41–50 év közötti válaszadók a főbb jellemzők tekintetében az elsők között emelték ki a térség sokszínűségét – kulturális, nemzetiségi és nyelvi szempontból is –, addig az 50 év feletti interjúalanyoknál ez a tényező nem kapott hangsúlyt. (E különbség már a 2016-os kutatás során is kirajzolódott.) Azonban több idősebb válaszadó megnyilatkozásában a mikrorégióknak a csak magyar vonatkozású, elsősorban kulturális és gasztronómiai sajátosságai meghatározó szempontnak bizonyultak. Az erős térségi kötődést jelzi, hogy a válaszadók a kérdés kapcsán, hogy mit jelent a számukra az, hogy itt élnek Muravidéken, elsősorban azt hangsúlyozták, hogy Muravidék (a mikrorégió) számukra otthon és/vagy hazát jelent.

A mikrorégió soknemzetiségű összetételéből és kulturális sokszínűségéből, valamint a történelmi előzményekből fakadhat, hogy a muravidéki magyarság legmeghatározóbb jellemvonásaként – mindkét interjú kutatásom alapján – a **nyitottság és az alkalmazkodás** rajzolódott ki. Előbbi tulajdonság leginkább a szórványközösséggel együtt élő népek kultúrájának az elfogadásában nyilvánult meg. Utóbbi jellemző pedig elsősorban azáltal fejeződött ki, hogy amellett, hogy a muravidéki magyarság a mindennapi életben (családban, baráti társaságban) többségében a muravidéki magyar tájnyelvet használja, igazodik a szlovén nyelvű kommunikációs helyzetekhez is, továbbá, amennyiben, például egy magyarországi személlyel folytatnak beszélgetést, törekszenek nem a muravidéki magyar tájnyelvet, hanem az irodalmi magyar nyelvet használni.

A szórványközösség vizsgálata kapcsán egy további fontos sajátosság is hangsúlyt kapott, ez pedig a **táji szempontú megosztottság**. Mindkét interjú kutatás során utalt arra a válaszadók többsége, hogy a közösségen belül elkülönül egymástól a Dombvidéken (Goricskón) és a Lendva-vidéken élő magyarság. A két területi egység magyar anyanyelvű lakossága ugyanis – a közösség kis létszáma ellenére – eltérő szokásokkal, hagyományokkal rendelkezik, továbbá a nyelvjárás és a vallás tekintetében is különbségek mutathatók ki. Fontos ugyanakkor mindezek mellett azt is hangsúlyozni, hogy a dombvidéki és a Lendva-vidéki magyarság infrastrukturális és közigazgatási szempontból is elkülönül. Előbbi ugyanis Muraszombat és nem Lendva vonzáskörzetéhez tartozik.

Az empirikus kutatásaim során kirajzolódott további, muravidéki magyar szórványközösségi jellemző a **megkülönböztetésérzet**. Ez a sajátosság Szlovénia belső területeit tekintve (Ljubljana, Maribor) a kapcsán kapott hangsúlyt, hogy az ott élőknek nagyon kevés (vagy teljes mértékben hiányzó) ismerete van csak a muravidéki magyarságról és Muravidék kétnyelvű

területéről. Az interjúalanyok főként egyetemi tanulmányaik során szereztek ilyen jellegű tapasztalatot az említett szlovén városokban.

A megkülönböztetésérzet ugyanakkor Muravidék történelmi régió egynyelvű szlovén településeinek vonatkozásában is kifejeződött. Több interjúalany ugyanis arra tett utalást, hogy hogy a (kötelező) magyar nyelvhasználat miatt időközönként előfordulnak kisebb, negatív jellegű megjegyzések, kritikák. Számos álláshely betöltéséhez ugyanis a nemzetiségileg vegyesen lakott területen szükséges a szlovén nyelv aktív tudása mellett a magyar nyelv ismerete is.

A megkülönböztetésérzet megléte – a fentiekkel szemben – Magyarország viszonylatában jóval kevésbé volt meghatározó. Az interjúalanyok anyaországgal kapcsolatos megnyilatkozásai a 2019-es kutatásom során – a Bugovics-féle spontán és tudatos identitáskategóriákat alapul véve – korosztálytól függetlenül, többségében spontán identitásjegyeket hordoztak, és pozitív viszonyulást tükröztek. Fontos ugyanakkor azt is megemlíteni, hogy a Magyarországgal kapcsolatos megnyilatkozások tudatos identitást kifejező jegyeket is hordoztak, e tekintetben pedig generációs különbségek rajzolódtak ki. A leginkább ugyanis az idősebb válaszadók voltak azok, akik a kettős állampolgárságról, továbbá Magyarország gazdasági és politikai helyzetéről is többségében pozitív véleményt fogalmaztak meg.

5. A kutatás lehetséges további irányai

A 2016-os és a 2019-es empirikus kutatásom során is a muravidéki magyar anyanyelvű lakosság térségi azonosságtudatára fókuszáltam. Azonban a területi identitáskutatás vizsgálati tárgyköre nemcsak az adott területi egységen élő lakosságnak, hanem magának a térségnek az identitása is lehet. PhD-munkám folytatásaként tehát tervezem, hogy megvizsgálom a mikrorégióknak az identitását, és annak fő sajátosságait is. A mikrorégió identitása kifejeződik például különböző regionális szintű projekteken, helyi rendezvényeken, vásárokon, különböző weblapokon, illetve kiadványokon, szórólapokon keresztül is. Egy további kutatás során az identitás ilyen jellegű megjelenési formáit fontos lenne vizsgálni. Emellett egy lehetséges kutatási irány lenne a különböző, muravidéki magyarsághoz köthető intézmények, szervezetek tevékenységeit, programjait elemezni abból a szempontból, hogy rajtuk keresztül a mikrorégió mely sajátosságai, egyediségei kapnak hangsúlyt. Ebből a megközelítésből például vizsgálni lehetne a lendvai székhelyű Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség különböző tevékenységeit, programjait, továbbá a Muravidéki Magyar Rádió, a Naptár című évkönyv és a Népújtság című hetilap tartalmait is.

A muravidéki magyar szakintézményeknek és a hozzájuk kapcsolódó programoknak, rendezvényeknek fontos feladata kell, hogy legyen – a magyar nyelv megőrzése mellett –, hogy formálják és fenntartsák a mikrorégió identitását, mert ezzel a szórványközösség muravidéktudatának erősítéséhez járulnak hozzá, és ezáltal az őshonos magyarság megmaradását szolgálják.

6. A disszertációban felhasznált fontosabb szakirodalom

Bali Lóránt – Hegedűsné Baranyai Nóra (2017): Történelem, kultúra és az asszimiláció viszonyrendszere a muravidéki magyarság körében, egy kérdőíves felmérés tapasztalatai alapján. *Kisebbségkutatás*, 26 (2), 42–56.

Banini, Tiziana (2017): Proposing a theoretical framework for local territorial identities: concepts, questions and pitfalls. *Territorial identity and development*, 2 (2), 16–23.

Bartha Csilla (2006): Kétnyelvűség a Muravidéken. *Muratáj*, 1–2., 79–113.

Bauer Béla – Pillók Péter (2013): A Mozaik2011 kutatás legfontosabb eredményei. In.: Szabó Andrea – Bauer Béla – Pillók Péter (szerk.): *Mozaik2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Belvedere Meridionale/ Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Szeged-Budapest, 13–27.

Bence Lajos (2005): Identitás és entitás. (Esszék, tanulmányok, kritikák). Zalai Írók Egyesülete – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Zalaegerszeg – Lendva

Bodó Barna (2011): A strukturális asszimiláció elmélete. Konferenciaanyag – kézirat.

Bodó Barna (2016): Szórványról – másként. In.: Cseke Péter (szerk.): *Szigetek – Szórványok a Kárpát-medencében és Észak-Amerikában*. Korunk – Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 37–56.

Bugovics Zoltán (2007): Társadalom, identitás és területfejlesztés. L'Harmattan Kiadó, Budapest

Corbin, Juliet – Strauss, Anselm (2015): A kvalitatív kutatás alapjai. A Grounded Theory elemzési módszer technikája és eljárásai. L'Harmattan, Budapest

Fekete Attila – Gereben Ferenc (2010): Adalékok a térbeli és állampolgári azonosságtudathoz. In.: Rosta Gergely – Tomka Miklós (szerk.): *Mit értékelnek a magyarok? OCIPE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia*, Budapest, 273–296.

Göncz László (2001a): A muravidéki magyarság 1918-1941. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva

Göncz László (2003): Gondolatok a muravidéki magyarság beolvadásának okairól. In: Gyurgyík László, Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 151–157.

Gyémánt Richárd (2009): Magyarok – államhatárainkon túl. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged

- Győri Szabó Róbert (2006): *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest
- Hablicsek László – Tóth Pál Péter – Veres Valér (2005): *A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest
- Kapitány Balázs (2013): Kárpát-medencei népszámlálási körkép. *Demográfia*, 56 (1), 25–64.
- Kovács Attila (2013): A muravidéki magyarok a statisztikák tükrében 1869-2011. Internet: http://www.e-kompetencia.si/images/epublikacije/attila/Muravideki_magyarok_1869-2011_-_Projekt_e-kompetence_-_140599_-_splet.pdf (Letöltés ideje: 2017. 11. 18.)
- Kovács Attila (2012): A muravidéki magyarság 1920 és 1991 közötti sorsfordulóinak áttekintése. *Földrajzi Közlemények*, 136 (3), 285–292.
- Kovács Teréz (2016): A Kárpát-medencei magyar kisebbségek nemzeti identitása és hazafogalma. *Kisebbségkutatás*, 25 (4), 77–109.
- Nagy Gábor Dániel (2011): *Társadalmi tőke és területi kötődés a magyar régiókban*. Doktori értekezés. PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola
- Paasi, Anssi (2012): Regional identities. In.: Juergensmeyer, Mark – Anheimer, Helmut: *Encyclopedia of Global Studies*, SAGE, Thousand Oaks, 1454–1457.
- Paasi, Anssi (2011): The region, identity, and power. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 14, 9–16.
- Papp Z. Attila (szerk.) (2017): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYS 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány, MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Budapest
- Szarka László (2007): A szórványhelyzet identitásszerkezeti sajátosságairól. *Pro Minoritate*, Tavasz, 10–19.
- Tarján Gábor (1994): *Magyar kisebbség a Muravidéken (1920-1990)*. Kandidátusi értekezés. MTA, Budapest
- Tátrai Patrik (2017): A Kárpát-medencei magyar szórványok településszerkezete és főbb demográfiai jellemzői. *Kisebbségi Szemle*, 2 (1), 7–31.
- Veres Valér (2002): Közösségi identitás Erdélyben a társadalmi struktúra tükrében. *Kisebbségkutatás*, 11 (2), 275–303.

7. A témában megjelent saját publikációk

Stankovicsné Szendi Anna (2018): A muravidéki magyar anyanyelvű lakosság térségi identitásának vizsgálata. *Kisebbségkutatás*, 27 (4), 169–201.

Kovács Teréz – Stankovicsné Szendi Anna (2018): Muravidék létrehozása és társadalmi jellemzői. *METSZETEK –Társadalomtudományi Folyóirat*, 7 (2), 28–52.

Szendi Anna (2016): A muravidéki magyarság fogyatkozásának szociológiai, demográfiai okai. In.: Ács Kamilla (szerk.): V. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia Konferenciakötete. Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat, Pécs, 451–463.

Szendi Anna (2016): Kétnyelvű oktatás a Muravidéken. In.: Keresztes Gábor (szerk.): Tavaszi Szél Konferencia Tanulmánykötete. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 288–295.

Szendi Anna (2015): A muravidéki magyarság életét meghatározó fontosabb események, intézkedések. In.: Tuboly-Vincze Gabriella (szerk.): XIV. Országos Grastyán Konferencia előadásai. PTE Grastyán Endre Szakkollégiuma, Pécs, 28–38.